

KAMUSAL ALAN VE MODERNLEŞME SÜRECİNDE KIBRIS TÜRK KADIN DERNEĞİ: VARLIK KULÜBÜ

An Association of Turkish Cypriot Women in the Process of the Public Sphere and Modernization: Wealth Club

Öğr. Gör. Dilan ÇİFTÇİ*

ÖZ

Bu çalışmada kamusal alan tartışmalarıyla birlikte, Kıbrıs Türklerinin değişim ve gelişim sürecindeki ilk Kıbrıs Türk kadın derneği olan Varlık Kulübü ele alınmıştır. Kamusal alan ve özel alan tartışmalarının ışığında başlayan çalışmada daha sonra burjuva kamusal alan ile kadın kamusalına değinilmiştir. Grup folkloru özelliklerinden yola çıkarak kültürel bellek üzerinden kulüp binası ve ritüelleri ele alınmıştır. Kıbrıs Türk toplumunun modernleşme sürecinde, Kıbrıs Türk kadınının geçirdiği aşamalar sonucu gerek örgütlenme ve gerekse kamusal alana girme konusunda başarılı olduğu gözlenmiştir. 1940'lı yıllarda dernekleşme yoluyla toplumsal yaşama katılımını gerçekleştiren Kıbrıs Türk kadını bu dönemde toplum gereksinimlerine göre yeni amaçlar belirlemiştir. Kulüp, grup folkloru bağlamında Kıbrıs Türk toplumuna kültürel bellek malzemesi olacak ritüeller ve faaliyetler bırakmıştır. Varlık Kulübünün varlığı Kıbrıs Türk toplumu için bellek mekânı olarak önemli bir rol üstlenmiştir. Çalışmanın temel olarak vurgulamak istediği nokta Kıbrıs Türk kadınlarının sosyalleşmesinde İngiliz döneminin etkisi ve kulüp olarak başlayan süreç ile birlikte Varlık Kulübü çatısı altında Kıbrıs Türk toplumunun kamusal alan denemelerine değinmek ve kamusal alanı oluşturan kulübün grup folkloru ve kültürel bellek mekânı olarak önemini vurgulamaktır. Çalışmada sözlü tarih metodu kullanılarak Kıbrıs Türk kadınlarının kültürel belleği ışığında kamusal alan ve modernleşme tartışmaları ortaya koyulmuştur. Yapılan görüşmeler ışığında varılan nokta Varlık Kulübünün sadece eğlenme amaçlı bir araya gelen kadınlardan oluşmakla kalmayıp halka ve sosyal sorumluluk içeren projelere de önem vermeye çalışan bir kamusal alan oluşturduğudur. Bu bilgiler ve yapılan görüşmeler birlikte ele alındığında küreselleşmenin de etkisiyle önceleri belirli ve kısıtlı bir zümre olarak başlayan Varlık Kulübü, ilerleyen dönemlerde daha küresel çaplı kadın derneklerine dönüşmek üzere grup folkloru özelliklerini taşımıştır. Bu kaçınılmaz dönüşüm ve büyüme belli başlı kültürel bellek malzemesi olan ritüelleri günümüze taşıyarak grup folklorunun sürdürülebilirliğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler

Kıbrıs Türk kadın dernekleri, kamusal alan, grup folkloru, kültürel bellek, modernleşme.

ABSTRACT

In this study, together with public sphere debates, the Varlık Club, the first association of Turkish Cypriot women has been discussed considering the process of change and development of the Turkish Cypriots. The discussion which began in the light of the debates on public sphere and the private sphere was later addressed to the bourgeois public sphere. From the combination of memory and public sphere, Varlık Club as a building and their rituals are handled through cultural memory. In the modernization process of the Turkish Cypriot community, the processes of the Turkish Cypriot women have been observed to be successful in organizing and entering the public sphere. Turkish Cypriot women who achieved their participation in society through the association in the 1940s set new goals according to the needs of society at this time. The club has left rituals and activities to become a cultural memory material for the Turkish Cypriot community. The existence of the Varlık Club played an important role as a memory space for the Turkish Cypriot community. The main point of the study is to emphasize the significance of the Turkish Cypriot community as a cultural memory venue for the public sphere and to address the public sphere experiences under the framework of the Varlık Club with the advent of the British period which influenced the socialization of Turkish Cypriot women and the club. In the study, by using the oral history method, public space and modernization debates were revealed in the light of the cultural memory of Turkish Cypriot women. In the light of the interviews the discussion received the point that the Varlık Club is not only made up of women who come together for fun, but also creates a public sphere that cares about public and social responsibility projects. When this information and interviews were discussed together, the Varlık Club, which started as a specific and limited group with the influence of globalization, became more and more global as an association of women in the following periods. This inevitable transformation and growth underlines the concepts of tradition and sustainability by bringing the rituals of past as a major cultural memory materials to the present.

Key Words

Associations of Turkish Cypriot women, public sphere, group folklore, cultural memory, modernization.

* Yakın Doğu Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü Öğretim Görevlisi.
dilan.ciftci@neu.edu.tr

Giriş

Toplumsal hayatın gelişim ve değişim sürecinde kamusal alan ve özel alan önemli bir tartışma alanı olarak önemini her zaman korumaktadır. Bu temel tartışma alanının yanı sıra modernleşme ve toplumsal kabullenme, gruplara göre uygulama, ve grup folkloru gibi etkenlerden ötürü farklılaşmakla beraber kaçınılmaz bir sonucu da ön görmektedir. Kıbrıs genelinde ve Kıbrıs Türklerinin özelinde de toplumsal değişim ve gelişim pratikleri sadece adanın jeopolitik durumundan etkilenmekle kalmayıp, kozmopolit yapısının da doğal bir sonucu olarak benzer Türk topluluklarından farklılık göstermektedir. Kamusal alan olgusunun oluşmasıyla birlikte Kıbrıs Türk kadın derneklerinin kurulması modernleşme sürecinde kamusal alanın önemini bir kez daha vurgulamaktadır. Kadın kamusal alanının kendine özgü özelliklerinin varlığından yola çıkılarak, bu çalışmada kadın kamusal alan ve burjuva kamusal alan örneği olarak ele alınan ve incelenen ilk Kıbrıs Türk kadın derneği Varlık Kulübü ve onun kendine özgü grup folkloru ile birlikte kültürel bellek olarak bıraktığı ritüelleri de ele alınmıştır. Çalışmanın üzerinde durduğu nokta şu şekilde dile getirilebilir: İlk Kıbrıs Türk kadın derneği olarak ve kadın kamusal alanı ve burjuva kamusal alanı ışığında incelenen Varlık Kulübü, Kıbrıs Türk toplumunun modernleşme ve sosyalleşme sürecinde öncülük yapmıştır. Bu nedenle Kıbrıs Türk kadınlarının

sosyalleşme ve modernleşme alanı olarak da kabul edilebileceği gibi kendine özgü grup folklorunu da temsil etmesi bakımından öne çıkmaktadır. Bunun için Varlık Kulübünün hayatta kalan en eski üyeleriyle aralarında ilk başkanları da olmak üzere sözlü tarih ve derinlemesine görüşme yapılmıştır. Bu yöntem ile Varlık Kulübünün üyelerinin grup folkloru ve kültürel bellek mirası üzerinden bir tartışma ortaya konmuştur. Bu tartışma aynı zamanda söz konusu olan tarihlerde (1949 ve 1974) Kıbrıs Türk kadınlarının sosyalleşmesine ayna tutan bir özelliğe sahip olmakla birlikte geniş bir çerçeveye sunmaktadır.

Kamu sözcüğü, çoğunlukla bir şeyin kitlesi anlamında kullanılmaktadır. Günümüzde, farklı kullanım şekilleri ile birlikte genel kullanım olarak kamu kavramı okur kitlesi, sanatsever kitlesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamu sözcüğünün kullanılma biçimlerinden hareketle varılan temel yargı şu şekilde olabilmektedir: Kamunun devlet otoritesinin uygulanmasıyla doğrudan bir bağlantısı yoktur ve ortak ilgi alanları üzerinden bir araya gelen bireylerin oluşturdukları kitleler olarak anlaşılmalıdır. Bir araya gelme eyleminin gerçekleştiği en genel mekânlar ise kafeler ve salonlar olarak öne çıkmaktadır. Bu alanlara gelip, söz sahibi olabilen kitleler bunun uzantısı olarak bir grup folkloru oluşumunu ortaya koymaktadır (Melton 2011: 11-12).

Kamusal alan çalışmalarının

neredeyse tamamının teorik açıdan oturtulduğu temel zemin olarak Habermas ve onun *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü* adlı eseri kabul edilmektedir. Bununla birlikte İngilizce *public sphere* olarak kullanılan kavram Türkçe'ye daha çok İngilizce çevirisindeki mantık uzantısında kamusal alandaki mekânsal, fiziksel ve topografik öğelere dayandırılarak çevrilmiştir. Oysa buradaki önemli nokta şudur: Habermas'ın bu kavramla vurgulamak istediği mekânsal mantığın ötesinde hem *public sphere* hem de kamusal olarak çevrilebilecek *public space* deyimlerini bir arada karşılayan bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Burada özellikle belirtilmesi gereken nokta kamusal alana mekânsal bir anlam eklemek ve bu bağlamda kullanılacak olan kavramlar olarak, ortak alan ve toplumsal alan olarak öne çıkarılmasıdır. Böylece kavram, "devlet egemenliği, iktidarı" ve mantığı" çağrışımlarından daha kolayca uzaklaştırılmış olacaktır (Akşit 2009: 2).

Bütün bu kavramsal karmaşıklık ve çeşitlilik kamusal alan kavramlarını yeniden ve derinliğine analiz etme ihtiyacını gündeme getirmiştir. Bununla birlikte şu soruya cevap aranması gerekmektedir. Kamusal sorunların tartışılmasının mümkün olduğu koşullar nelerdir? Çalışmanın bu noktasında Habermas'ın ortaya attığı bu sorun ışığında, "burjuva kamusal alanı" olarak nitelendirdiği sosyalleşme alanları ve biçimleri ile birlikte grup folkloru ve kültürel bellek kavramla-

rına yer verilecektir. Habermas'ın neredeyse sosyal bilimlerin her alanında kullanılacak bir şekilde ortaya attığı kamusal alan kavramı bu çalışmada sosyo-politik değişim ve gelişim sürecinin bir parçası ve aynı zamanda grup folklorunun şekillenerek kültürel belleğin oluştuğu mekânlar olarak ele alınmaktadır (Melton 2011: 15-16).

Burjuva Kamusal Alan ve Kamusalın Kamusalılığı

Burjuva toplumunda özel alanının çekirdeğinin ataerkil bir aile karakteri taşıdığı açıktır (Landes 1988). Bu yüzden burjuva özel alanı olarak kastettiğimiz şey aile yapısından ve toplumun özelliklerinden bağımsız değildir. Kamu açısından esas olan ve gözden kaçırılmaması gereken nokta, kamunun yapısal dönüşümünün devlet ve ekonomideki dönüşümün içinde ortaya çıktığıdır. Çünkü kamu gücü ile örgütlenmiş iktisadi toplum arasındaki ilişki yalnız liberal temel haklar kuramına bağlı değil aynı zamanda bir hukuk devleti oluşumu sürecine de doğrudan dayanmaktadır (Habermas 1997, Sennett 2010).

Habermas'a göre siyasal işlevi olan bir kamu ilk olarak 18. yüzyılda İngiltere'de ortaya çıkmıştır. Devlet gücünün kararlarına etki etmek isteyen güçler taleplerini meşrulaştırma yoluna girdiklerinde eş zamanlı olarak kamusal topluluğa da yönelmişlerdir. Siyasal kamu alanı Habermas'a göre iki ayrı süreci birbirleriyle buluşturmaktadır. Bunlardan birincisi, meşru iktidarın iletişimsel yoldan meydana

getirilmesi ikincisi ise, medya iktidarının sisteme kitlesel bağlılık, istem ve itaat üretmek için yönlendirilmesi olarak açıklanmaktadır (Habermas 2003: 51). Öte yandan burjuva kamusu, devlet ve toplum arasında bir alanda ancak her zaman özel alanın bir parçası olarak gelişmiştir. Burjuva toplumunda kamu kendisini kamusal topluluk olarak bir araya gelmiş özel şahıslar şeklinde göstermektedir (Habermas 2003: 93, Kejanlıoğlu 2005: 255).

Kamusal topluluk fikri ilk olarak kahvehanelerle, salonlarla ve cemiyetlerle gerçekleşmiş olsa bile, bunlarla kurumsallaşmış, nesnel bir iddia hâlini almış ve etkinlik kazanmıştır. Bununla birlikte burjuva kamusal alanı kavramsallaştırılmasında kadının rolü ve eş zamanlı olarak yeri, diğer bir deyişle kadın kamusal alanı önemli bir yer teşkil etmiştir. Böylelikle kamusal topluluğun eleştirel bir şekilde ele aldığı genel sorunlar ortak bir tartışma alanı hâline gelmektedir. Bunun sonucunda kamusal topluluk dışlayıcı bir olgu olmaktan çıkarak kapsayıcı bir özellik taşıyarak topluluk içinde herkesin tartışmaya dâhil olabilme durumunu meşrulaştırmaktadır (Habermas 2003: 105-107). Batı Avrupa'da gerek salonlarda gerekse kahvehanelerde veya davetlerde ortaya çıkan düşünce ve kanaatler serbestçe dolaşıma geçmeye başlamış ve böylelikle burjuva kamusal alanı denilen yeni bir kamusal alan ortaya çıkmıştır (Bektaş 2000: 247-248).

Kamusal alanın temel öğelerinden

biri konuşma bir diğeri ise tartışma olarak kabul edilmektedir. Özbek (2004) bu durumun önemini şu soru ile vurgulamaktadır: “Eğer kamusal alanın kurucu öğelerinden biri konuşma ve tartışma etkinliği ise, kadınların konuşması, ifade tarzları, tanıma biçimleri, kendi kamusal alanlarının içinde farklı bir anlam taşımakta mıdır?” (Özbek 2004: 539). Kadın kamusal alanı da diğerleri gibi konuşma aracılığıyla kurulur. Hatta diğer çoğu kamusal alanlardan daha yoğun bir biçimde konuşabilirlik hâli gözlenmektedir (Özbek 2004: 546-548).

Grup Folkloru ve Kültürel Bellek

Halk ve folklor olguları da kamusal alan tartışmaları gibi uzun süreler boyunca tartışmaların odak noktası olarak önemini korumuştur. Folklorun 19. yüzyılda ortaya çıkmasıyla birlikte folklor kavramı kırsal kesimde yaşayanlar ve onların kültürel üretim ve nesillere aktardıkları kültürel bellek olmaktan çıkmış ve Alan Dundes'in halk olgusunu tüm insan grupları olarak yeniden tanımlamasıyla değişmiştir (Erdem 2012). Dundes'in tanımına göre halk kavramı en az bir ortak faktörü paylaşan insanların bir araya gelerek oluşturduğu grubu işaret etmektedir. Bu grubu bağlayan ortak faktör çok çeşitli olarak gözlemlenebilmektedir. Bununla birlikte gruba ait olma duygusu ve o grubun kabul ettiği gelenekleri kabul etme durumu grup folklorunun temelini oluşturmaktadır (Alan 1989).

Diğer bir taraftan bu çalışmada ele alınan Varlık Kulübünün de örnek teşkil edeceği interaktif grupların karakterize edilmesinde Gary Alan Fine'in *ideoculture* kavramı öne çıkmaktadır. Fine (1979) *ideoculture* kavramıyla her grubun kendi kültürünü yarattığını ve üyelerinin bu kültürü paylaştığını öne sürer. Bu paylaşımın daha sonraki etkileşimlere zemin hazırladığını ve gerektiğinde bilgi olarak başvurulabilecek inançlar, davranışlar ve gelenekler sistemi olduğunun üzerinde durur. Bu noktada grup üyelerinin ortak deneyimleri ve paylaşımları sosyal bir gerçeklik oluşturur.

Fine'in *ideoculture* olgusunu Nora'nın (2006) hafıza mekânları olgusuyla birlikte ele alacak olursak, hafıza mekânları bellek ve gelenek ilişkisi ile sürdürülebilirlik ekseninde açıklanabilir. Nora'nın hafıza mekânları olarak açıkladığı şey ritüellere ve inançlara dayalı olarak doğal icra bağlamlarıdır (Demir 2012). Bütün bu kavramlar ışığında Varlık Kulübü burjuva kamusal alanı olarak kabul edilebileceği gibi, Kıbrıs Türk kadınlarının kamusallaşmasında grup kültürünün özelliklerini taşıyarak bellek ve gelenek birlikteliğinde hafıza mekânı olarak *ideoculture* oluşumunda önemli bir rol oynamaktadır.

1940-1951 Döneminin Kadın Kamusalı, Grup Kültürü ve Kültürel Bellek Kapsamında Değerlendirilmesi

Önceki süreçte dernekleşme yolu ile toplumsal yaşama katılımını ger-

çekleştiren, yardımlaşma ve ekonomik güçlenme arayışlarına giren Kıbrıs Türk kadını bu dönemde toplum gereksinimlerine göre yeni amaçlar belirlemiştir. 1950'lerdeki, sosyo-kültürel bütünleşmesinde, Kıbrıs Türkünün "ulusal toplum" olarak güçlenmesinde bu derneklerin önemli payı bulunmaktadır. Bu dönemde çoğu derneklerin genç kadınlar tarafından kurulmuş olması Kıbrıs Türk toplumunda kadın derneklerinin grup folkloru açısından oldukça önemli bir gelenek olarak ilerleyen dönemlerde de kendisini göstermektedir. O dönemin önde gelen dernek ve kuruluşları bir grup folkloru olarak benimsedikleri şu özellikleri paylaşmaktadırlar. Grup üyelerinin sosyo-kültürel açıdan iyi yetişmiş, cesaretli, çoğu meslek sahibi, diğer gruplarla yarışabilecek güçte olduklarına toplumu inandırmış, örgütlü, aydın kuşak olarak topluma umut vermiş ve örnek olmuş kadınlardan oluşmasına özen gösterilmiştir (İnan 1998: 76 -77).

Varlık Kulübü (1949)

1940'ların sonlarında, çalışma hayatı daha çok erkekler için düşünülürken, kent kadını kamu kesiminde öğretmenlik dışında sınırlı görevler alarak, özel kesimde ise kadın terzi, şapkacılık, ebelik, hasta bakıcılık, ticaretle uğraşma ve el işleri üretme gibi mesleklerle çok sınırlı olarak çalışma yaşamında yer almışlardır (Söz Gazetesi Nisan 1937: "İkinci teşrin"). Daha önceki dönemlerde evlerde toplanarak eğlenen genellikle varlıklı ev hanımları gittikçe kalabalıklaştıkları

için çocuklarının da bir araya gelebileceği bir binaya gereksinim duyunca 'kulüp' düşüncesini ortaya atmışlardır. Varlık Kulübü de böyle bir gereksinimden doğan ilk kadın kamusal alanı olarak Kıbrıs Türk kadınlarının modernleşmesinde rol oynamıştır (İnan 1998: 91).

Lefkoşa'da kadınlar 1949 yılında kulüp kurma düşüncelerini yaşama geçirdiler, 21 Mayıs 1930'da yayımlanan, Kulüplerin Kaydını Öngören Yasa'nın 10/33 değiştirilmiş biçimine uygun olarak Varlık Kulübünü kurdular. Örgüt kurucuları "Varlık" ve "kulüp" sözcüklerini grup folklorunu da temsil eden toplumda zengin ve batılı bir imajı yaratmak üzere seçmiştir (İnan 1998: 91).

Metot ve Bulgular

Bütün bulgular ışığında bu çalışma, Kıbrıs Türk Kadın Dernekleri arasında önemli yer teşkil eden Varlık Kulübü üyeleri ile yapılan derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak 'Kıbrıs Türk kadın kamusal alanı, grup folkloru ve kültürel bellek' tartışmaları üçgeninde ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Görüşmede sorulacak olan sorular önceden belirlenmiş olup, görüşme tekniğinin avantajlı yönlerini de kullanarak araştırmanın zenginleştirilmesi adına belgesel kaynak analizi de son bölüme eklenmiştir. Görüşme sırasında görüşmeciler özgürce kendilerini ifade edebilmiştir. Görüşmeler belirli bir zaman aralığında yapılmış olup, yakın bir zamanda hayatını kaybeden başkan Jalan Rüstem ile yapı-

lan son görüşme olarak önemini korumaktadır. Görüşmelerin biri dışında hepsi Lefkoşa bölgesinde görüşmecilerin belirlediği yerlerde yapılmıştır. Görüşmeciler seslerinin kaydedilmesinde bir sakınca görmemişlerdir.

Sözlü Tarih ve Kültürel Hafıza: 'Varlık Kulübü Üyeleri ile Söyleşiler'

Varlık Kulübünün üyeleri için belirlediği şartlar grup folklorunun temel özelliklerinden gelenekleri kabul etme ve aidiyet duygusu kapsamında ele alınabilir. Bu bağlamda grup folkloru olarak kabul edeceğimiz üyelik özellikleri ileride kurulacak olan Kıbrıs Türk kadın dernekleri içinde bir zemin oluşturmaktadır. Tüzüğe göre: *"Türk olan her kadın seçim şartlarına uymak şartı ile kulübe üye olabilir. Kulübe üye olabilecek her kadının şerefli, namuslu insanlar olması ve kulübe karşı üzerlerine aldıkları parayı ödeyebilecek bir durumda olmaları ve en az senede bir defa olmak üzere fakir okul öğrencilerine bir örgü işi yahut bir giyim eşyası vermeyi ve zaman zaman kulübün yine fakir çocuklara yardım etmek üzere düzenleyeceği çay yahut yemek partisine de iştirak etmeyi taahhüt etmesi lazımdır"* (K.K.1.).

Varlık Kulübü, tüzüğüne ulaşabilen en eski Kıbrıs Türk kadın örgütüdür. Yirmi sekiz maddeden oluşan tüzükte amaç şöyle yer almaktadır: *"Kadınlar arasında iş birliği sağlamak onların bilgi ve görüşlerini iletirmek ve sosyal statülerini yükseltmeye çalışmak toplumumuzun sosyal*

kalkınmasında önemli kadın rolü oynamak ve muhtaç kimselere müşfik bir ana eli uzatmaktır” (K.K.3.). Bu bilgiler ışığında burjuva kamusal alanı ve modernleşme sürecinde Varlık Kulübü amaçları neticesinde yalnızca mekânsal işlev görmekle kalmayarak, çeşitli ritüel ve faaliyetleri ile sosyal kalkınma ile ilgili kültürel belleğin oluşmasında önemli bir yapı taşı olarak tarihe geçmiştir.

Toplumda her türlü seçme ve seçilme hakkından yoksun olan Kıbrıs Türk kadını, 1949 yılında, kendi örgütündeki yönetim kurulu seçimi ile modernleşmeyi tecrübe etmiştir. İlk zamanlarda sekreter statüsü olarak kabul edilen yönetim şeklinin sonralarda başkan şekline dönüşmesi kendisinden sonra oluşturulacak kadın derneklerine de taşınacak grup folkloru halini almıştır. Varlık Kulübü ilk seçimini şu biçimde düzenlemiştir: Kulüp her yıl Haziran ayının başında sekreterin davetiyle genel kurul toplantısı çağrısı yapar ve Varlık Kulübü tüzüğüne 3.14.15 ve 19. maddelerine göre yönetim kurulu genel kurul tarafından gizli oyla seçilir. Ayrıca iki kişiden oluşan bir de denetleme kurulu mevcuttur. Yönetim kurulunda başkana yer verilmemesi ‘başkan’ ve ‘sekreter’ görevlerinin ‘sekreter’ adı altında birleştirilmesi o yıllara özgü bir durumdur. Kulübün resmi makamlara sunduğu yazılarda ilk kez başkan sözcüğü kullanılmaya başlanmıştır. (K.K.2.). Resmî makamlarla yazışmalarının da mevcut olması Varlık Ku-

lübünün burjuva kamusal alan olarak kabul edilmesinin yanı sıra siyasal kamu özelliğini de gösterdiğinin bir kanıtıdır (İnan 1998: 92).

Kulübün oluşturduğu grup ve ilk yöneticilerinin benzer sosyal statüleri olması sebebiyle bir grup folkloru oluşturmaktadır. Grubun üyeleri kendilerini tanımlarken çoğunlukla ailelerinden de söz etmektedir (K.K.5.). Bu noktada Varlık Kulübünün grup folkloru olarak varlıklı ailelerden gelen bireylerin bir araya gelmesiyle oluştuğu söylenebilir. Bu bilgiler ışığında, Süreyya Veysi kulübün ilk sekreteriydi, eşi varlıklı bir tüccar kendisi de ev hanımıydı. İlk yönetim kurulunda yine varlıklı aileler olarak kabul gören Baykan Musannıf, Selma İzzi, Nevhiz Veysi görev almışlardır. 1949-1961 yılları arasında Süreyya Veysi, 1961-1971 yılları arasında Nemide Kenan sekreterlik görevini yürütmüşlerdir (Lefkoşa Kaymakamlığı Arşivi). 1971’den 1994’e kadar kulübün başkanı Jalan Rüstem’dir. Varlık Kulübü halka kapalı, anlaşabilen kadınların bir araya geldiği kısıtlı bir kamusal alan olarak ortaya çıkmıştır. Üye sayısının azlığı da bunu göstermektedir. Kulüp üyelerinden birisi üyelik ile ilgili hatırladıklarını şu şekilde paylaşmıştır:

“Üyelerimizin seçimini titizlikle yapardık. Kapalı bir kulüptük ama bize iyiliği görülen ve hizmet eden yabancı kişileri genel toplantı kararıyla fahri üye yazılabilirlerdi. Bir ilan taktımız vardı, üye olmak isteyeninin adını

sekreter oraya yazardı, yedi gün kişinin teklifi asılırdı. Hafta geçince karar verirdik... Ama bazı İngiliz arkadaşlarımızı reddettiğimizi hatırlıyorum... Reddedilince bir süre yeniden başvuramazdınız” (K.K.4).

Varlık Kulübü binasının Lefkoşa, varlıklı ailelerin oturduğu Köşklüçiftlik’de bulunması ve üyelerini sadece Lefkoşa bölgesindeki varlıklı aileler ile sınırlandırması kulübün grup folklorunu oluşturmaktadır. Aynı zamanda *ideoculture* kapsamında Varlık Kulübü üyeleri için kulüp binası ayrıca önem teşkil eden bir mekân olarak kabul edilmiştir. Kulüp üyeleri için aidiyet anlamında bina çok önem arz etmektedir. Üyelerden birisi durumu şu şekilde özetlemektedir:

“Bizim için lokal çok önemliydi. Kadın dernekleri arasında lokale en çok önem veren bizdik. Varlık kurulduğu zaman geniş bir bina lokal olarak düzenlenmişti. Lokalde ayrı ayrı toplantı, oyun-eğlence, dikiş, oyun-spor odaları ve kitaplık vardı. Zaman içinde oyun-eğlence ağırlık kazandığından diğer etkinlikler azalmıştı ya da ortadan kalkmıştı. Varlık, 1994’te locali olan birkaç kadın derneğimizden biriydi. Kulübün şubesi yoktur. Kişinin kulübe üyeliğine kabulü, tüzükteki kurallara bağlıydı 1949’da üyelik bedeli dört şilin (İngiliz Parası) idi. Fahri üye ve taşra üye olarak iki çeşit üyelik bulunmaktaydı. Varlık’ın tüzüğünde üyelerin “çocukları, hizmetçileri” ile ilgili de madde vardı ve bu sadece bize özgü bir maddeydi. Kulüp üyesi olmayanlar

kulübün yardım koluna üye olabiliyorlardı ve yılda bir kez ayrı yardım yapıyorlardı” (K.K.1).

Kıbrıs Türk kadınının modernleşme sürecinde önemli bir yer tutan ve ilk kamusal alan deneyimi olarak kabul edilebilecek olan kulüp kırk beş yıllık geçmişi içinde sosyal etkinliklerin hayata geçirilmesinde fazlaca seçici olmuş bu nedenle de faaliyetleri burjuva kamusalılığı içerisinde sınırlı kalmıştır. Varlık Kulübünün kulüp üyelerinin de söz ettiği gibi kültürel bellek sayılabilecek belli başlı faaliyetleri mevcuttur. Bu faaliyetler yardım kolu tarafından gerçekleştirilmektedir. Kulüp üyelerinden birisi yardımlaşma geleneklerini şu şekilde dile getirmiştir:

“Kulüp, toplumsal dayanışmaya yardım kolu aracılığı ile katılırdı. Yapılan yardımlar büyük sayılarda olmasa da yoksul öğrencilerin çeşitli eğitim ve yol giderlerine katkıda bulunmak, Anavatan’a bağlılık olarak oradaki deprem ve yangın felaketzedeleri için açılan yardım kampanyalarına katılırdık. Sosyal yardım dairesi aracılığıyla özürülü çocuklara, güçsüzlere destek vermek için çalışırdık. 1971’de kreş yapımında bir odanın yapımını üstlenmiştik” (K.K.2).

Kültürel bellek çalışmalarında da çokça değinildiği üzere çeşitli ritüeller ve belli başlı semboller nesillerden nesillere aktararak bir algı oluşturmaktadır. Varlık Kulübü toplantılarında takılan rozetler bugün bile çeşitli kadın derneklerinde ritüel olarak geçerliliğini korumaktadır. Bu durum

kulüp üyelerinin birisi tarafından şu şekilde anlatılmaktadır:

“Diğer bütün kadın dernekleri gibi Varlık kulübünde de çay, yemek, kokteyl, balo, kermes düzenleyerek rozet takarak gelir sağladık. İçe dönük bir yapımız vardı, toplumun geniş katılımını sağlamak yerine Lefkoşa Köşklüçiftlik sakinlerinin katılımıyla etkinlikler düzenledik. Daha çok üyelerin katıldığı eğlenceleri tercih ederdik. Genelde gündüzleri eşlerimiz işte iken buluşurduk. Daha sonra çocuklarımız okuldan sonra gelir lokalin diğer odalarında beklerlerdi. Genelde hepimiz temiz tertipli giyinirdik. Bazen politik konularda konuşurduk. Zaten hepimizin eşi üst düzey bürokrattı. Ama çoğunlukla eğlenir ve ailelerimiz hakkında konuşurduk. Arada bazılarımız şiir okur ya da şarkı söylerdi. Ama ben hiç söylemezdim, eşim bunu hoş karşılamazdı. Evin dışına çıkıp, eğlendiğimiz ama nezih bir ortamdı. Kendimize zaman ayırdığımız için her gün kulübe gitmekten çok keyif alırdım” (K.K.3.).

Modernleşme ve kamusal alan eleştirilerinin odak noktalarından birisi olan ve Habermas’ın sıkça üzerinde durduğu iletişimsel yetkinliğin, toplumun evrimi ve modernizasyonunda rolü büyüktür. İletişimsel yetkinlik evrim süreci içerisinde gelişir, ancak toplum tarafından çoğu zaman bastırılarak zayıflatılmıştır. Kıbrıs Türk kadınlarının modernleşme sürecinde bir basamak görevi gören Varlık Kulübü ve üyeleri de sistematik olarak eleştiri ve baskılara maruz kalmıştır.

Kulübün bir üyesi bir anısını şu şekilde paylaşmaktadır:

“O yıllarda bizi eleştiren çok kadın vardı. Ama biz evin dışında eğlenmekten zevk alıyorduk. Hem sadece eğlenmiyor, yardımda toplardık. Her el döndüğünde masa parası dediğimiz toplanan para kulübün kutusuna atılırdı, bu parayla kulübün kirasını öderdik artan parayı da yardım yapmak amacıyla ihtiyaçlılara dağıtırdık. Ama bizim bir araya gelerek eğlenmemiz, oyun oynamamız zaman zaman eleştirilere de yol açıyordu. Toplum tarafından eleştirilere maruz kalıyor, gazetelerde haber oluyorduk. Bizim sadece harıl harıl kâğıt karıştırmaktan başka bir şey yapmadığımızı söyleyenler bile oldu. Hem siyasi konuları da konuşurduk biz arada. Hepimiz Victoria Kız Lisesi’nden arkadaştık. Bugün hala daha görüşürüz arada Casino’da rastlıyoruz. Ama pek konuşma ortamı olmuyor. Zaten Casinolar kulüp gibi değil ipini koparan geliyor. Biz kulübe hep tertipli giderdik, saygılı sohbet eder, çayımızı kahvemizi içerdik” (K.K.3.).

Varlık Kulübü entelektüel kadınların bir araya geldiği kamusal bir alan olarak kabul edilebileceği gibi grup folkloru açısından da üyelerinin sanata ve siyasete olan ilgileri bir gelenek olarak görülebilmektedir. Kulüp üyelerinin şiirler yazıp, okuması ve şarkı söylemeleri burjuva kamusal alanı faaliyetlerinden bir kısmına benzerlik göstermektedir. Kulüp üyelerinden bir başkası sanatsal faaliyetlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Bizim kulübün bir da sanatçı kadınları vardı hatırlıyorum...O zamanlar bize şiirler okurdu Süreyya... Çok da güzel okurdu... Arada şarkı da söylerdik... Bazen şevke gelip dansta edenler olurdu... Biz hepimiz vals dansını iyi bilirdik, eşlerimizle gittiğimiz toplantılarda vals bilmek ayrıcalıklıydı... Bir keresinde Türkan Şoray gelmişti kulübümüze hatırlıyorum...O zaman hepimiz fotoğrafta çektiğimiz onunla...Hepimizin çok güzel kadınlar olduğumuzu söylemişti...” (K.K.3.)

Kültürel bellek kavramı açısından bakıldığında İngilizce ‘memorial’ kelimesinin tam karşılığı olan hatıra ve yazılı kayıt kulüp ile ilgili bilgilerin kaydedilmesiyle örneklendirilebilir. Burada üyelerinde bahsettiği gibi kulüp defterleri ve tüzüğü kültürel bellek malzemesi olarak gelecek kuşaklara grup folklorunun aktarılması noktasında önem taşımaktadır:

“Kulüpte ceza sistemimiz vardı... Yüksek sesle konuşmak, rahatsızlık vermek ve fena lisan kullanmak yasaktı... Birbirimize hanımefendi diye hitap ederdik... Bir gün Ayşe Hanımın bir üyemize saygısızca konuşmuştu, hepimiz şahit olduk ve idareye şikayet ettik ve ceza verdik. Hepimizin önünde üyemizden özür diledi... Verdiğimiz her kararı defterde yazılı tutardık... O defterler hala daha ben de mevcuttur...” (K.K.1.)

Görüşmeler ışığında Varlık Kulübü üyelerinin de açıkladığı gibi kulübün grup folkloru sayılabilecek özellikleri ve gelenekleri mevcuttur. Bunlar

şu şekilde özetlenebilir: Varlık Kulübü gerek kulüp binasının konumu ve üyelerinin seçimi ve işleyişi, gerekse yaptığı tüm etkinlikler ve uyguladığı tüm gelenekler Kıbrıs Türk kadın derneklerine bir örnek oluşturmaktadır.

Değerlendirme ve Sonuç

Modernleşme teorisinin kökenleri, toplumların tarımsal üretimden endüstriyel üretime geçerken toplumsal normlarda ve ilişkilerde yaşanan değişimi betimlemeye yönelik bir dizi kavramlardan oluşmaktadır. Marshall Berman (2004), modernitenin tarihçesini yazdığı ‘Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor/ Modernite Deneyimi’ adlı çalışmasında, modern olma hâlini şöyle tanımlar: Modern olmak, kişisel ve toplumsal yaşamı bir girdap deneyimi gibi yaşamak; insanın kendisini ve dünyasını sürekli bir çözülüş, yenilenme, sıkıntı, kaygı, belirsizlik ve çelişki içinde bulunması demektir. Kısaca modern olmak modern hayatın temel özelliği olan katı olan her şeyin eriyip havaya karıştığı bir kozmosun parçası olmaktır. Aynı zamanda modern olmak, paradoks ve çelişkilerle dolu bir hayat sürdürmek demektir (Beck 2011). Çağdaşlık, ortak yaşamları kontrol etme ve çoğu zaman yok etme gücüne sahip devasa bürokratik örgütlerin gölgesi altında yaşamak ama gene de bu güçlerin karşısına çıkmaktan, dünyayı değiştirmek ve bizim kılmak için savaşmaktan vazgeçmemek demektir.

Modernleşme kurumsallaştıkça insanların mekânları ayrışmaya

başlar. Şimdilerde eğlence alışkanlığı olarak bilinen o zamanlarda genellikle kâğıt oyunları olarak görülen eğlence kültürü de giderek aynı sınıftan ve aynı mekânı kullanan insanlardan oluşur. Burjuva eğlence geleneğini aristokrasiden öğrenir ama onların eğlence mekânlarına girmeyi modernleşmeyle birlikte başarır. Bunun sonucunda Kıbrıs'ta 17. yüzyıl Fransa ve İngiltere'sinde görülen burjuva kamusalılığı yüzyıllar sonra kendini tepeden inme bir şekilde göstermektedir. Modernleşmenin kurumsallaşması olarak nitelendirdiğimiz bu alanların özelleşmesi aşlında Kıbrıs'ın İngiliz Sömürgesi olmasıyla, üretimin olmadığı fakat toprak zengini olarak sınıflanmış olmasıyla bağlantılıdır. İngiliz döneminde ilk olarak görülen Kıbrıs Türk Kadın Derneklerinden Varlık Kulübü pek çok açıdan Kıbrıs'ın modernleşme sürecinde Kıbrıs Türk kadınının geçirdiği süreçleri ortaya açıklıkla koymakta ve aynı zamanda grup folkloru açısından çeşitli gelenekleri gözler önüne sermektedir. Aynı zamanda Varlık Kulübü ritüelleri ve faaliyetleri kültürel bellek noktasında mekân ve icra bağlamı olarak önemini korumaktadır. Dönemin toplumsal dinamikleri de göz önüne alındığında, Kıbrıs Türk kadınları gerek örgütlenme gerekse kamusal alana girme konusunda başarılı atılımlar gerçekleştirmişlerdir. Günümüzde Varlık Kulübü ve daha sonraki dernek ve kuruluşlarda görev alan kadınlar gerek edebiyat gerekse siyaset alanlarında etkinlikler düzen-

lemekte, kadın kamusallığını devam ettirmektedirler.

Son olarak bu araştırma Varlık Kulübünün hayatta kalan üyeleriyle yapılan ve onların tanıklıkları üzerinden kurgulanan bir araştırma olması sebebiyle önemini korumaktadır. Bununla birlikte, grup folkloru, kültürel bellek konuları açısından az sayıda Kıbrıs araştırmaları bulunmaktadır. Bu nedenle bu çalışma aynı zamanda kaynak olması açısından gelecek araştırmalara ışık tutacak bir kaynak olarak kabul edilebilir. Diğer taraftan, Özbek (2004)'in de vurguladığı gibi kadın kamusalığında özel-kamusal alan ikilemindeki sorunsal diğer çoğul kamusal alanlardan daha belirgin şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu çerçeveden bakılarak o zamanın sosyo-politik dengeleri ve toplumsal yapısı dikkate alındığında Kıbrıs Türk Kadın dernekleri ve Varlık Kulübü biyolojik toplumsal bağlantılarla örülü, belirlenmiş rollere dayalı bir modern örgütlenme olarak irdelenebilir. Diğer taraftan Kıbrıs Türk Kadın Dernekleri ve Kıbrıs'ın Yetiştirdiği Değerler sıralamasında yer alan kadınların ortak bir özelliği olan ve Varlık Kulübünün grup folkloru olarak kabul edilen Victoria Kız Lisesinden mezun olma durumu, yine aynı kadınların örgütlenmelerde öncü olmaları grup folkloru ile ilişkilendirilebilir. Bu ilişkilendirilme neticesinde Kıbrıs Türk Kadınının modernleşme sürecinde ilk kız okulu olarak açılan bu lisenin, Kıbrıs'ta kadının toplumsal süreçte oluşan yerinin tarihsel dina-

miklerinde önemli rol oynamaktadır. Son olarak, o zamanın kapı kapı gezerek kutularda para toplayan kadın derneklerini 2. Dünya savaşıdan sonra Amerikan modeline daha uygun sayılabilecek örgütlenme yapısı olan Lions, Rottary gibi oluşumlara dönüşümünü ayrıca bir modernlik ötesi süreç olarak değerlendirmek faydalı bir nokta olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akşit, E. Ekin. "Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye'de Kamusallık Kavramının Dönüşümü ve Dışladıkları". *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 64 (1), 2009: 1-21.
- Becker, Marvin. *The Emergence of Civil Society in the Eighteenth Century*, Bloomington: Indiana University Press, 1994.
- Bektaş, Arsev. *Kamuooyu, İletişim ve Demokrasi*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1994.
- Demir, Sema. "Kültürel Bellek, Gelenek ve Halk Bilimi Müzeleri", *Millî Folklor*, 24(95), 2012: 184-193.
- Dundes, Alan. *Folklore Matters*, Tennessee: The University of Tennessee Press, 1989.
- Elias, Norbert. *Uygarlaşma Süreci*, Cilt 1, (Çev. Ender Ateşman), İstanbul: İletişim Yayınları, 2000.
- Erdem, Servet. Grup Folkloru ve "Özkültür", *Millî Folklor*, 24(94), 2012: 41-49.
- Fine, Gary Alan. "The Manson Family: The Folklore Traditions of a Small Group". *Folklore Institute*, 19(1), 1982: 47-60.
- . "Small Groups and Culture Creation: The Ideoculture of Little League Baseball Teams". *American Sociological Review*, 44, 1979: 733-745.
- Habermas, Jürgen. *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü* (Çev. Mithat Sancar ve Tanıl Bora), İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.
- . *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü* (Çev. Mithat Sancar ve Tanıl Bora), İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.
- İnalçık, Halil. *Türklük Müslümanlık ve Osmanlı Mirası*, İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2014.
- İnan, B. Uzman. *Kıbrıs Türkünün Değişim ve Gelişiminde Kıbrıs Türk Kadın Dernekleri* 1. Cilt, Gazimağusa, 1998.
- Kejanhoğlu, D. Beybin. *Frankfurt Okulu'nun Eleştirel Bir Uğrağı: İletişim ve Medya*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2005.
- Landes, Joan, B. *Women and the Public Sphere in the Age of the French Revolution*, London: Cornell University Press, 1988.
- Lefebvre, Henri. *Kentsel Devrim*, (Çev. Selim Sezer), İstanbul: Sel Yayıncılık, 2013.
- Melton, James Von H. *Aydınlanma Avrupasında Kamunun Yükselişi*, (Çev. Ferit Burak Aydar), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2011.
- Moore, Barrington. *Social Origins of Dictatorship And Democracy*, Boston: Beacon, 1966.
- Nora, Pierre. *Hafıza Mekanları* (Çev. M. Emin Özcan), Ankara: Dost Yayınevi, 2006.
- Radford, Michael. *The Railways of Cyprus*, Nicosia, 2003.
- SAI / 3150 / 1901. *Colonial Secretary's Minute Papers*, Güney Kıbrıs Devlet Arşivi, Lefkoşa.
- Sennett, Richard. *Kamusal insanın çöküşü*. (Çev. Serpil Durak ve Abdullah Yılmaz), İstanbul, 2010.
- Özbek, Meral. *Kamusal Alan*, İstanbul: Hill Yayınları, 2004.
- Varol, Ash. "Bilgi Toplumunda Kamusal Alan", *Sosyal Bilimler Dergisi*, 4, 2010: 121-129.

KAYNAK KİŞİLER

- K.K.1. (Kaynak Kişi 1). Jalan Rüstem, 11.01.2015, Lefkoşa.
- K.K.2. (Kaynak Kişi 2). Süheyla Küçük, 10.01.2015, Lefkoşa.
- K.K.3. (Kaynak Kişi 3). Nergiz Mertan, 09.01.2015, Lefkoşa.
- K.K.4. (Kaynak Kişi 4). Emine Kaner, 12.01.2015, Lefkoşa.
- K.K.5. (Kaynak Kişi 5). Heran Çiftçi, 13.01.2015, Lefkoşa.